

ΗΡΩΙΣΜΟΣ - ΕΜΦΥΛΙΟΣ - ΔΑΝΕΙΑ & ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ στην ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ του 1821

Για να ξεκινήσει μια Επανάσταση, υπάρχει μια προϋπόθεση: να θέλουν να ξανασηκωθούν αυτοί που έχουν πέσει. «**Επ-ανίσταμαι**» [*>ίσταμαι ή ίστημι*] σημαίνει «**Ξανα-στέκομαι όρθιος**», άρα έχω πέσει, έχω συνείδηση της πτώσης μου και επιθυμώ -με κάθε κόστος- να ξανασταθώ σε όρθια θέση. Αν λοιπόν το 1821 -αλλά και πιο πριν- ξεκινά η προσπάθεια για να σταθούν κάποιοι όρθιοι, πριν το κάνουν, πρέπει να προσδιορίσουν α) **ποιοι είναι** και β) **σε ποιο χρονικό σημείο του παρελθόντος αναφέρονται**, δηλαδή πότε ξεκίνησε η πτώση (σκλαβιά), ποιο είναι το σημείο αναφοράς της ανασύστασής τους. Το «α» περιλαμβάνει τους όρους «έθνος, γένος, Έλληνες, Ρωμιοί, Γραικοί». Το «β» έχει δυο σημεία αναφοράς: το 1453 και το 338 π.Χ.

Με το **1453**, δηλαδή με την πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας συνδέεται το «γένος» και οι «**Ρωμιοί**». Δεν αποκλείονται όμως ούτε το «έθνος», ούτε οι «Έλληνες».

Με το **338 π.Χ.**, δηλαδή με τη μάχη της Χαιρώνειας συνδέεται το «έθνος» και οι «**Γραικοί**». Δεν αποκλείονται όμως ούτε το «γένος», ούτε οι «Έλληνες».

Κοινή αναφορά και των δυο εκδοχών είναι ο **ελληνισμός**, ο οποίος ορίζεται διαφορετικά από κάθε πλευρά. Με βάση τον χριστιανισμό στην πρώτη περίπτωση, χωρίς τον χριστιανισμό ή με μια διαφορετική σχέση κράτους-χριστιανισμού στην δεύτερη. Θα δούμε πώς συνέβησαν όλα αυτά, για αρχή όμως ας κρατήσουμε μια παρατήρηση: Το έθνος-κράτος που τελικά προκύπτει, δέχεται να αποκαλούνται οι κάτοικοί του «Έλληνες» στο εσωτερικό και «Γραικοί» από όλα τα υπόλοιπα κράτη.

Η Επανάσταση του 1821 είχε ξεκινήσει νωρίτερα, αλλά διακόπηκε δυο φορές, λίγο πριν εκδηλωθεί. Μια με τον Ρήγα Φεραίο το 1798, μια με το κράτος των Ιονίων νήσων το 1807. Η πρώτη είναι σχετικά γνωστή περίπτωση, η δεύτερη είναι σχεδόν άγνωστη. Το πιο σημαντικό στην κατανόηση του 1821 είναι η διασαφήνιση του στόχου. Από όσα είπαμε στην αρχή, φαίνεται ότι οι στόχοι της Επανάστασης ήταν δυο και εκφράζονταν από δυο διαφορετικές πλευρές (ομάδες). Οι ομάδες αυτές συγκρούστηκαν τελικά μεταξύ τους το 1824 κι έτσι η Επανάσταση που από τον πρώτο χρόνο είχε

προβλήματα συνοχής, έφτασε το 1827 να χαροπαλεύει. Το 1824 είναι το έτος-κλειδί της Επανάστασης, γιατί η εσωτερική σύγκρουση συνοδεύεται από την δανειοδότηση της Επανάστασης μ' ένα σημαντικό ποσό. Την επόμενη χρονιά ακολουθεί ένα δάνειο, ακόμα μεγαλύτερο. Πολλά έχουν ακουστεί και γραφεί για εκείνα τα δυο δάνεια που δόθηκαν από την ιδιωτική χρηματαγορά του Λονδίνου. Πριν φτάσουμε όμως σ' αυτά και στις εμφύλιες συγκρούσεις του 1824, ας δούμε μια προκήρυξη του αρχηγού της Επανάστασης. Απευθύνεται στους Γραικούς της Μολδοβλαχίας.

Άνδρες Γραικοί, όσοι ευρίσκεσθε εις Μολδαβίαν και Βλαχίαν !

Ιδού μετά τοςούτων αιώνων οδύνας, απλώνει πάλιν ο φοίνιξ της Ελλάδος μεγαλοπρεπώς τας πτέρυγας του και προσκαλεί υπό την σκιάν αυτού τα γνήσια και ευπειθή τέκνα της! Ιδού, η φίλη ημών Πατρίς Ελλάς ανυψώνει μετά θριάμβου τας προπατορικάς της σημαίας! Ο Μωρέας, η Ήπειρος, η Θεσσαλία, η Σερβία, η Βουλγαρία, τα Νησιά του Αρχιπελάγους, εν ενί λόγω η Ελλάς άπασα επίασε τα όπλα, δια να αποτινάξη τον βαρύν ζυγόν των Βαρβάρων και ενατενίζουσα εις το μόνον νικητήριον όπλον των Ορθοδόξων, τον τίμιον, λέγω, και ζωοποιόν Σταυρόν, κράζει μεγαλοφώνως υπό την προστασίαν μεγάλης και κραταιάς δυνάμεως, Εν τούτω τω σημείω νικώμεν! Ζήτω η Ελευθερία!

Αλέξανδρος Υψηλάντης, Ιάσιον 24 Φεβρουαρίου 1821

Στην προκήρυξη αυτή ο Υψηλάντης καλεί τους Γραικούς των δυο πριγκηπάτων σε Επανάσταση κάτω από το σημείο του Σταυρού, προκειμένου να αποκατασταθεί η πατρίδα Ελλάδα. «Έλληνες» ονομάζει τους Ηπειρώτες, τους Νησιώτες, τους Πελοποννήσιους, τους Σέρβους, τους Βούλγαρους. Αυτή είναι η πρώτη άποψη. Αυτή οργάνωσε και κήρυξε την Επανάσταση. Στόχος της, όπως και στον Ρήγα ήταν ένα κράτος πολυεθνικό. «Έλληνες» ήταν όλοι οι ορθόδοξοι χριστιανοί, δηλαδή οι Ρωμαίοι.

Η δεύτερη άποψη ήθελε κράτος εθνικό. Προσδιόριζε ως «Έλληνες» μόνον όσους μιλούσαν ελληνικά ή αρβανίτικα ή άλλες γλώσσες, αρκεί αυτοί να δέχονταν ως παρελθόν όχι την χριστιανική Ρωμαϊκή αυτοκρατορία αλλά την αρχαιότητα· κι όχι όλη την αρχαιότητα, κατά προτίμηση τον 5^ο και τον μισό από τον 4^ο π.Χ. αιώνα. Το σημείο της αρχαιότητας όπου έπαψε να υπάρχει ελληνικό κράτος κάποιοι το προσδιόριζαν στο 146 π. Χ. δηλαδή στην μεγάλη ήττα των Ελλήνων από τους Λατινορωμαίους. Πολλοί όμως το πήγαιναν πιο πίσω, στο 338 π. Χ., θεωρώντας ότι οι Μακεδόνες του Φιλίππου ήταν αυτοί που τερμάτισαν την κρατική υπόσταση του ελληνισμού. *

Φαίνεται καθαρά ότι οι δυο απόψεις διέφεραν στο νόημα της λέξης «Ρώμη». «Ρωμαίο» έλεγαν οι πρώτοι τον Έλληνα, θεωρώντας την Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα μιας Ελληνικής αυτοκρατορίας. Οι δεύτεροι δέχονταν ότι ο χριστιανός που κυριαρχούσε πολιτισμικά στην Κωνσταντινούπολη μιλούσε ελληνικά, αλλά δεν ήταν «Ρωμαίος», ήταν «Γραικός» ή «Γραικορωμαίος».

Οι διαφορές των δυο απόψεων έδειχναν δυο διαφορετικούς στόχους για την Επανάσταση. Ο πρώτος ήταν πολυεθνικός, ο δεύτερος ήταν εθνικός. Ο πρώτος όριζε τον χριστιανισμό ως το κύριο κρατικό στοιχείο, ο δεύτερος ήθελε το κράτος να συγκροτηθεί όπως το αγγλικό ή το γαλλικό μετά την Επανάσταση. Διαφωνούσαν δηλαδή στα χρόνια της σκλαβιάς. Μόνον στα λόγια ήταν 400. Η δεύτερη ομάδα, η φιλοδυτική, έλεγε ότι η σκλαβιά ξεκίνησε με τον Λατίνο Ύπατο Μούμιο (146 π. Χ.) ή με τον βασιλιά Φίλιππο της Μακεδονίας (338 π. Χ.).

Οι διαφορές αυτές εκφράστηκαν πολύ έντονα στα σύμβολα της Επανάστασης και καθώς η κυριαρχία εναλλασσόταν, τα σύμβολα άλλαζαν, και η εικόνα τους έδειχνε ποιος ήταν κυρίαρχος κάθε στιγμή. Η σημαία της Επανάστασης ήταν τρίχρωμη (κόκκινο-άσπρο-μαύρο). Σύμβολά της ήταν ο Φοίνικας, ο Σταυρός και η επιγραφή «ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ». Η σημαία υψώθηκε στην Μολδοβλαχία, και στην Μακεδονία. Στις άλλες περιοχές υψώθηκαν διάφορες σημαίες. Άλλες είχαν σύμβολα της Φιλικής Εταιρείας και άλλες όχι. Ο Δ. Υψηλάντης έφτασε στην Πελοπόννησο τον Ιούνιο του 21 φέρνοντας μαζί του και τη σημαία. Όμως δεν έγινε αποδεκτός ως αρχηγός της Επανάστασης γιατί δεν έφερε μαζί του πακτωλό χρημάτων και γιατί ο αδελφός του «απέτυχε» στην Μολδοβλαχία· κυρίως όμως επειδή τον βάρυνε το ζωτικό ψεύδος το οποίο είχε αναφέρει ο μεγαλύτερος αδελφός του στις προκηρύξεις του: είχε υποσχεθεί ότι πίσω από τον στρατό του θ' ακολουθούσε ο ρωσικός. Η Ρωσία όμως και το Πατριαρχείο δήλωσαν άγνοια και αποκήρυξαν την Επανάσταση. Έτσι η Επανάσταση στον Μωρηά και στην Ρούμελη, τα μόνα μέρη όπου στέριωσε, έμεινε ακέφαλη. Τον ρόλο του Δ. Υψηλάντη υποκαθιστά άτυπα ο Κολοκοτρώνης και η πρώτη θεσμική λύση δίνεται τον Ιανουάριο του 1822 στην Επίδαυρο, στην Α' Εθνοσυνέλευση. Εκεί ορίστηκε το προσωρινό πολίτευμα. Η κυανόλευκη σημαία αντικατέστησε την τρίχρωμη και η Αθηνά με την κουκουβάγια αντικατέστησαν τον Φοίνικα. Η Φιλική Εταιρεία παραμερίστηκε. Το 1820 στη Ρωσία, ο Αλ. Υψηλάντης είχε δώσει ένα ραντεβού στον Παπαφλέσσα: **25 Μαρτίου 1821** στην Πελοπόννησο. Δεν το

τήρησε. Όμως η μέρα του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου ως ημερομηνία εκκίνησης της Επανάστασης ήταν σαφής διαταγή του Υψηλάντη.

Ας παρακάμψουμε αρχικά το γιατί ο Αλ. Υψηλάντης δεν εμφανίστηκε στην Πελοπόννησο. Η Επανάσταση του **1821** ήταν ένας γενικός ξεσηκωμός, όμως στόχευε πρώτα στον Μωρηά. Ξεκίνησε με αψιμαχίες και μικροσυμπλοκές· ξεκίνησε με ανύπαρκτο στρατό. Η πρώτη νικηφόρα μάχη -*σωτηρία της πατρίδος* την αποκαλεί ο Φωτάκος- δόθηκε στο Βαλτέτσι το Μάιο, ενώ η πρώτη μεγάλη επιτυχία ήταν η κατάληψη της Τρίπολης το Σεπτέμβριο. Την μαγιά του στρατεύματος αποτελούσαν δυο σώματα που είχαν μεγάλη ικανότητα, επειδή πάντα πολεμούσαν: οι Μανιάτες και οι Σουλιώτες. Πέρα απ' αυτούς και από τα ολιγάριθμα σώματα των αρματολών, κανείς δεν ήξερε να πολεμά, κανείς δεν είχε ξαναπιάσει τουφέκι, κανείς δεν είχε πάει σε μάχη. Στην αρχή δεν υπήρχαν καν τουφέκια, αλλά κι όταν υπήρχαν, οι μάχες συχνά κατέληγαν «σώμα με σώμα». Εκεί, τα σπαθιά είχαν τον πρώτο λόγο. Ο Φωτάκος διηγείται, τι έκανε ο Κολοκοτρώνης για να ανεβάσει το ηθικό και να σβήσει τον φόβο των άκαπνων στρατιωτών. Έπαιρνε τα κομμένα χέρια και πόδια των νεκρών, τα φιλούσε και έλεγε στους στρατιώτες ότι τώρα αυτοί είναι άγιοι, βρίσκονται στον παράδεισο. Η Επανάσταση ξεκίνησε με ηρωικά κατορθώματα, πράξεις αυτοθυσίας και βαρύ φόρο αίματος. Ποιος δεν ξέρει τη μάχη στο Χάνι της Γραβιάς με τον Ανδρούτσο, την ανδρεία του Αθ. Διάκου που υπέστη το μαρτύριο του σουβλίσματος, τα μαρτύρια των προκρίτων και ιερέων στην Τρίπολη, που κλήθηκαν και πήγαν -ως όμηροι- τον Φεβρουάριο, ώστε να σβήσουν τις υποψίες των Τούρκων για ξεσηκωμό. Δεν πρέπει όμως να ξεχνάμε και τον βαρύ φόρο αίματος στην Μολδοβλαχία. Ο Αθανάσιος Καρπενησιώτης έπεσε στο Σκουλένι, ο Γεωργάκης Ολύμπιος ανατινάχτηκε στη Μονή του Σέκου, ο Ιωάννης Φαρμάκης μαρτύρησε στην Κων/πολη. Τον Ιερό Λόχο που κατεσφάγη στο Δραγατσάνι αποτελούσαν νέοι Έλληνες που σπούδαζαν στην Ευρώπη με χρήματα της Επαναστατικής Εταιρείας. Αυτά τα γεγονότα, σημάδεψαν τον πόλεμο, αλλά στο πρώτο έτος έγιναν και μεγάλες σφαγές αμάχων. Στην Κων/πολη, στη Θεσ/νίκη, στη Σμύρνη, στην Κύπρο και αλλού έγιναν προληπτικές σφαγές και βασανιστήρια αμάχων από τον μουσουλμανικό όχλο, με την ανοχή ή τη συμμετοχή της οθωμανικής διοίκησης. Όλα αυτά έφεραν τη Ρωσία ένα βήμα μακριά από τον πόλεμο με την Πύλη. Όμως, αντί γι' αυτόν, ο Καποδίστριας έφυγε από την Ρωσία το 1822 και εγκαταστάθηκε στην Ελβετία.

Το **1822** ο πόλεμος φουντώνει. Η Χίος καταστρέφεται ολοσχερώς· δεκάδες χιλιάδες είναι οι νεκροί και οι σκλάβοι. Ο Κανάρης απαντά. Ανατινάζει την τουρκική ναυαρχίδα των 2.000 ατόμων. Η Νάουσα πληρώνει βαρύ φόρο αίματος. Μετά και τον χαμό του Εμμ. Παππά η Επανάσταση στην Μακεδονία σβήνει. Ο Δράμαλης εισβάλλει με τεράστιο στρατό στην Πελοπόννησο, αλλά κατατροπώνεται από τον Κολοκοτρώνη, τον Υψηλάντη και τον Νικηταρά. Στο Πέτα (λίγο έξω από την Άρτα) οι Έλληνες χάνουν μια μεγάλη μάχη από τον Κιουταχή. Το Ναύπλιο καταλαμβάνεται. Η Επανάσταση εδραιώνεται στην Πελοπόννησο, αλλά τα πράγματα είναι ανησυχητικά. Η αντιπαράθεση που είχε ξεκινήσει από το 21 έχει φουσκώσει το 22. Οι δυο ταυτόχρονες Επαναστάσεις που στην αρχή αναφέραμε, βιάδιζαν προς την σύγκρουση.

Το **1823** η κατάσταση χειροτερεύει. Η Β΄ Εθνοσυνέλευση γίνεται σε εμφυλιοπολεμικό κλίμα. Η εθνική πλευρά ήθελε να εδραιώσει τη θέση της, αλλά η πολυεθνική είχε επανακάμψει, δοξασμένη στο πεδίο της μάχης. Η Στερεά Ελλάδα αν και χωρίς συνοχή, ανθίσταται στις δυνάμεις του Ομέρ Βρυώνη και του Κιουταχή. Η συνδυασμένη κάθοδος δυο τουρκικών στρατών από ανατολική και δυτική Ελλάδα δεν είναι πλέον εφικτή για τους Οθωμανούς και η Πελοπόννησος που δεν έχει ακόμα ελευθερωθεί ολόκληρη, ούτε κινδυνεύει από εισβολή, αλλά ούτε έχει την αποφασιστικότητα να διώξει τους Τούρκους από την Πάτρα, την Μεθώνη, την Κορώνη. Ο πόλεμος στην ξηρά έχει κριθεί. Έχει αρχίσει η **εσωτερική σύγκρουση**. Ας την παρακολουθήσουμε. Ο Σολωμός στον ύμνο του μιλάει για το *σκήπτρο* που κρατάει η *διχόνοια* η *δολερή*. Ο ποιητής γνωρίζει από πρώτο χέρι την υπόθεση των δανείων. Τα βιβλία της ιστορίας συνήθως αναφέρουν την ελληνική σύγκρουση ως σύγκρουση τοπικιστικών αιτίων, ως σύγκρουση πολιτικών εναντίον στρατιωτικών, ως προσωπικές αντιζηλίες και αρχηγικές φιλοδοξίες. Κάποια απ' όλα αυτά, πράγματι υπήρχαν. Ήταν όμως αυτά τα κύρια αίτια; Ήταν αυτοί οι πρωτογενείς λόγοι; Αναμφισβήτητα όχι. Ήταν τα σημεία όπου πατούσαν κάποιες φορές οι έριδες. Δεν ήταν αυτά τα αίτια των εμφυλίων. Τι είπαμε στην αρχή; Ότι υπήρχαν δυο απόψεις, παγιωμένες πολύ πριν την Επανάσταση, που οργανώθηκε από την πολυεθνική πλευρά. Η εθνική πλευρά όμως είχε κάνει αισθητή την παρουσία της στην Φιλική Εταιρεία και το 1820 υπήρξαν αναταράξεις. Για να πάρουμε μια ιδέα των δυο απόψεων, ας ακούσουμε για λίγο τον **Κοραή** που το 1805, συμβούλευε από το Παρίσι τους Γραικούς τι να κάνουν, τώρα που ο Ναπολέων νίκησε τους

Ρώσους και τους Αυστριακούς στη μάχη των τριών αυτοκρατόρων· τη μάχη του Αούστερλιτς. Το κείμενο έχει μορφή διαλόγου. Λαμβάνουν μέρος ο διστακτικός Κλεάνθης και ο ενημερωμένος Αριστοκλής. *[Μιλάει πρώτος ο Κλεάνθης]*

ΚΛ. Συγχώρησόν με να σου διακόψω προς ολίγον τον λόγον. Σε ακούω πάντοτε να μας ονομάζεις Γραικούς· διατί όχι Ρωμαίους, ως ωνομαζόμεθα έως τώρα;

ΑΡ. Από τας αναριθμήτους, φίλε μου, δυστυχίας, όσας προξενεί η βαρβάρωσις εις τα έθνη, μια είναι και το να λησμονώσιν έως και αυτήν την αρχήν και τ'όνομα της γενεάς των. Οι πρόγονοί μας ωνομάζοντο το παλαιόν Γραικοί· έπειτα έλαβον το όνομα Έλληνες, όχι από ζένος έθνος, αλλ' από Γραικόν· πάλιν, όστις είχε κύριον όνομα το Έλλην, καθώς ημείς ωνομαζόμεθα, συ, Κλεάνθης, Αριστοκλής εγώ. Εν από τα δυο λοιπόν ταύτα είναι το αληθινόν του έθνους όνομα. Επρόκρινα το Γραικοί, επειδη ούτω μας ωνομάζουσι και όλα τα φωτισμένα έθνη της Ευρώπης. Αν προκρίνης το, Έλληνες, ωνομάζου φίλε μου, Έλλην· αλλά μη, δια τους οικτιρμούς του Θεού, Ρωμαίος.

ΚΛ. Διατί τούτο;

ΑΡ. Διότι δεν είσαι Ρωμαίος. Οι Ρωμαίοι πρώτοι μας εστέρησαν από την ολίγην ελευθερίαν, την οποίαν είχαν μας αφήσει της Ελλάδος αι διχόνοιαι· και το να φέρωμεν τυπωμένα εις το μέτωπον τα στίγματα της δουλείας, και να ωμολογώμεν εκουσίως ότι χαίρομεν εις την δουλείαν.

ΚΛ. Μ' έλεγεν όμως άνθρωπος σοφός, ότι το, Ρωμαίοι, είναι ενδοζότερον όνομα παρά το, Έλληνες· επειδή οι Ρωμαίοι εξεπέρασαν τους Έλληνας.

ΑΡ. Δεν ήξευρε τι λέγει ο σοφός εκείνος· ή, αν αληθώς επίστευεν ότι οι Ρωμαίοι εξεπέρασαν τους προγόνους ημών, εξήτη να μας προσκολληθή άλλην καταισχύνην χειροτέραν της δουλείας, συμβουλεύων να κρατώμεν τ' όνομα των Ρωμαίων.

ΚΛ. Ποιαν ταύτην;

ΑΡ. Εάν κανενός αδόξου και πτωχού υιός ηρνείτο το πατρικόν του όνομα, δια να λάβη άλλου πλουσιωτέρου και πλέον ενδόξου όνομα, πώς ήθελες ωνομάσει τον τοιούτον υιόν;

ΚΛ. Άνθρωπον αχάριστον, άνθρωπον αχρείον, άνθρωπον, εις ολίγα λόγια, απάνθρωπον.

ΑΡ. Όχι μόνον απάνθρωποι, αλλά και μωροί προς τούτοις έπρεπε να ωνομασθώμεν, εάν επροκρίνομεν το όνομα των Ρωμαίων από τ' όνομα των Γραικών, ή των Ελλήνων, χωρίς τα φώτα των οποίων ποτέ οι Ρωμαίοι δεν ήθελαν τόσον δοξασθή.

ΚΛ. Όστις μ' ωνομάση πλέον Ρωμαίον, θέλω τον στοχάζομ' ως εχθρόν μου. Από της σήμερα εις το εξής είμαι Γραικός.

Ο διάλογος αυτός προτρέπει τους Γραικούς να αποκολληθούν από τους Ρώσους (δηλαδή να εγκαταλείψουν την Επανάσταση που ετοιμαζόταν από τα Επτάνησα) και να προσκολληθούν στους Γάλλους, επειδή οι Ρώσοι είναι μεν καλύτεροι των Τούρκων, αλλά οι Γάλλοι είναι πολύ πιο «φωτισμένοι» από τους Ρώσους. Ενημερώνει επίσης τον αναγνώστη ότι οι Γραικοί ήταν πάντα υπόδουλοι των Γραικορωμαίων αυτοκρατόρων, άρα δεν επαναστατούν οι Γραικοί ως προς τους Τούρκους μόνον, αλλά και ως προς τους Ρωμαίους που ήταν ελληνόφωνοι Χριστιανοί. Ο Υψηλάντης από την άλλη πλευρά, καλούσε τους Γραικούς να επαναστατήσουν ως Έλληνες, δηλαδή ως Χριστιανοί.

Όμως, όπως κι αν οριστεί ο Έλληνας, είτε ως Χριστιανός, είτε ως Αρχαίος, φτάνουμε σ' ένα κοινό στοιχείο. Την διεθνική και όχι την εθνική πολιτισμική του ταυτότητα. Τόσο στην κλασική αρχαιότητα και στην Ομηρική περίοδο, όσο και στην Ρωμαϊκή περίοδο που συνηθίσαμε να την λέμε «Βυζάντιο» ή - ακόμα χειρότερα- «Μεσαίωνα», ο Έλληνας έχει οικουμενική διάσταση. Μιλάει για τον άνθρωπο και όχι για τον άνθρωπο που μιλάει ελληνικά (που έχει ελληνική γλώσσα). Τα δυο στρατόπεδα προϋπήρχαν του 1821, αλλά δεν διαμορφώθηκαν 50 χρόνια πριν. Με τα δυο στρατόπεδα σε πλήρη σύγκρουση έκλεισε η αυλαία της άλωσης το 1453. Κι αν πάμε και παλιότερα, θα τα βρούμε με την μορφή του Σχίσματος μεταξύ «Γραικών» και Φράγκων και με τη μορφή των δυο χριστιανικών αυτοκρατοριών: Ανατολής και Δύσης. Από το 1750 φαίνεται καθαρά ότι αρχίζει μια κινητικότητα που το 1770 γίνεται έντονη και το 1785 ακόμα περισσότερο. Η ανασύσταση της Ανατολής γεννά το «**Ανατολικό Ζήτημα**». Πώς θα μπορούσε να μην ενδιαφέρεται γι' αυτό η Δύση που την αντιπροσωπεύουν η Αγγλία, η Γαλλία και η Αυστρία; Γαλλία και Ρωσία είναι οι δυο μεγαλύτερες χερσαίες πολεμικές δυνάμεις. Η Βρετανία κυριαρχεί στη θάλασσα και ελέγχει το εμπόριο. Η Αυστρία είναι κι αυτή αυτοκρατορία. Το «ανατολικό ζήτημα» αφορά στους πάντες. Και άπαντες θα εμφανιστούν το 1821.

Ο Υψηλάντης ξεκινά την Επανάσταση περνώντας από την Ρωσία στην Ρωσοτουρκική Μολδαβία. Οι Ρώσοι που έχουν συνεισφέρει στην προετοιμασία της Επανάστασης δηλώνουν ανήξεροι. Ξέρουν όμως. Η Φιλική Εταιρεία έχει καλλιεργήσει και στον Αλή Πασά την ίδια προσδοκία, ότι η Ρωσία θα τον βοηθήσει, αν αποσχιστεί από τον Σουλτάνο και δημιουργήσει ένα ανεξάρτητο χριστιανο-μουσουλμανικό κράτος. Ξέρει και ο Πατριάρχης, αφού μετέχει στην Εταιρεία. Δεκάδες γράμματά του αποστέλλονται στην

Πελοπόννησο, στην Στερεά, στα Επτάνησα, όπως φαίνεται στα αρχεία του Π. Σέκερη και του Εμ. Ξάνθου. Ο Ξάνθος, ο μόνος που άφησε τόσο μεγάλο αρχείο για τη Φιλική Εταιρεία, τον κατονομάζει ως κατηχημένο. Όπως όλοι οι εμπλεκόμενοι δηλώνουν ανήξεροι και αμέτοχοι, έτσι και ο Καποδίστριας φαίνεται ότι θυσιάζει τον Υψηλάντη στην Μολδοβλαχία για να σωθεί η Επανάσταση στο νότο και ιδιαίτερα στην Πελοπόννησο. Τον διαβεβαιώνει για ρωσική βοήθεια, αν όχι πολεμική (δηλ. ρωσοτουρκικός πόλεμος), τουλάχιστον υποστηρικτική. Άγγλοι, Γάλλοι, Αυστριακοί ξέρουν επίσης. Έχουν συμφέροντα ενάντια στην Ρωσία και στην αναβίωση της Ανατολής. Το 1821 είναι ένα εθνικό ελληνικό ζήτημα, όμως αφού ο Έλληνας είναι οικουμενικός, **το 1821 είναι εγγενώς διεθνικό ζήτημα**. Δεν είναι «ξένοι» με το ζήτημα αυτοί που ανακατεύονται από Βορρά και Δύση, απλώς δεν μιλούν ελληνικά. Δεν είναι «ξένοι» και επειδή η φαινομενικά καθυστερημένη ανάμειξή τους γίνεται πάνω στη βάση της χριστιανικής αλληλεγγύης. Τουλάχιστον αυτό ισχυρίζονται άπαντες. Τα στρατόπεδα λοιπόν είναι έτοιμα στην Ελλάδα, όλοι επικοινωνούν με τους εξωτερικούς παράγοντες, το φυτίλι λείπει και αυτό το ανάβει η Βρετανία πρώτη, όταν «ξαφνικά» το 1823 αποφαίνεται ότι οι Επαναστάτες δεν είναι τρομοκράτες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά Έλληνες που ζητούν αυτοδιάθεση. Βρετανοί βουλευτές, νομικοί και έμποροι σχηματίζουν μια Επιτροπή η οποία φαίνεται να δρα ανεξάρτητα από την κυβέρνηση, ώστε η Βρετανία να τηρεί τα προσχήματα της ουδετερότητας έναντι της Πύλης. Η Επιτροπή αυτή δεν είναι άλλη από την γνωστή **Επιτροπή του Λονδίνου**. Συνεννοείται με τον λόρδο Byron που βρίσκεται στην Ιταλία και τον στέλνει στην Επανάσταση ως προπομπό της στα μέσα του 1823. Όμως ο Byron καθιλώνεται στην Κεφαλονιά για ένα εξάμηνο. Μαθαίνει ότι στην Ελλάδα επικρατεί διαμάχη Βουλής-Κυβέρνησης και δεν επιθυμεί να γίνει μέρος της· λίγο επειδή είναι ρομαντικός, λίγο επειδή ελπίζει ότι θα γίνει βασιλιάς του νέου κράτους. Τελικά ο Byron θα αποβιβαστεί στο Μεσολόγγι κι εκεί θ' αφήσει την πνοή του λίγους μήνες αργότερα. Η άφιξη του Byron στο Μεσολόγγι, τις πρώτες μέρες του **1824** σημαίνει την έναρξη του πρώτου εμφύλιου πολέμου. Έχει μόλις προηγηθεί η αντικατάσταση του προσωρινού πρωθυπουργού Πετρόμπεη από τον Κουντουριώτη. Η ομάδα του Κολοκοτρώνη είναι πια καθαρά αντιμέτωπη με την ομάδα του Μαυροκορδάτου, που οργάνωσε την τοποθέτηση του Κουντουριώτη. Ο Κολοκοτρώνης βλέπει ότι η παράνομη αντικατάσταση του Πετρόμπεη δείχνει πού θα καταλήξει το δάνειο· στα χέρια του Κουντουριώτη.

Πώς γίνεται λοιπόν ο διχασμός; Ενώ το δάνειο θα συμφωνηθεί τον Φεβρουάριο, ενώ η πρώτη δόση θα έρθει τον Απρίλιο και θα παραδοθεί μόλις τον Ιούνιο, από τον Ιανουάριο, κάποιοι συντάσσονται με τον Κουντουριώτη, αφού με την άφιξη και του Bygon καταλαβαίνουν ότι αυτός θα είναι ο αυθαίρετος παραλήπτης του δανείου. Πήγαινε περίπατο η Β΄ Εθνοσυνέλευση και η νομιμότητα της προσωρινής κυβέρνησης. Έτσι η Ελλάδα με δυο προσωρινές κυβερνήσεις και δυο Βουλές έχει διχαστεί με την προσημονία και μόνον του δανείου. Ο λόρδος Bygon προσπαθεί να κρατήσει ισορροπίες. Καταλαβαίνει τι πρόκειται να γίνει, είναι έμπειρος πολιτικός και προσπαθεί να δημιουργήσει μια ενωτική - συμβιβαστική κυβέρνηση στην οποία δεν θα μετέχουν ούτε ο Κολοκοτρώνης, ούτε ο Κουντουριώτης ή ο Μαυροκορδάτος. Προωθεί μια ενωτική κυβέρνηση Υψηλάντη, Ανδρούτσου, Πλαπούτα, Νέγρη και άλλων για να παραλάβει αυτή το δάνειο. Ο θάνατός του θα ματαιώσει αυτό το σχέδιο. Οι τρεις εφημερίδες που μόλις είχαν δημιουργηθεί (από την Επιτροπή του Λονδίνου), ρίχνουν λάδι στη φωτιά. Όσοι δεν αναγνωρίζουν την κυβέρνηση Κουντουριώτη χαρακτηρίζονται «αντιπατριώτες, στασιαστές, κακούργοι, φατριαστές, προδότες» ενώ οι συκοφαντίες είναι σε ημερήσια διάταξη. Η φάση αυτή λήγει τον Ιούνιο του 24, όταν η πλευρά του Κολοκοτρώνη συμβιβάζεται, παραδίνοντας το Ναύπλιο στον Ζαΐμη. Όμως τα πράγματα κάθε άλλο παρά ηρεμούν. Ο κύκλος των διώξεων διευρύνεται. Καταδιώκονται πλέον κι αυτοί που «συμβιβάστηκαν» με τους Κολοκοτρωναίους. Ο Ζαΐμης και ο Λόντος (πρόκριτοι της Αχαΐας) από φίλοι του Κουντουριώτη, γίνονται εχθροί. Η δεύτερη πράξη θα παιχτεί τον Νοέμβριο του 24. Η κυβέρνηση του Κουντουριώτη μισθώνει Ρουμελιώτες, τους οποίους στρέφει εναντίον των Πελοποννησίων. Έτσι φαίνεται πως ο διχασμός είναι τοπικιστικός, όμως κάθε άλλο παρά αυτό συμβαίνει. Το δάνειο που συμφωνείται στο Λονδίνο δεν είναι χρήματα που βγαίνουν από κάσες, αλλά χρήματα που αντλούνται από το Λονδρέζικο χρηματιστήριο. Οι ενδιαφερόμενοι, και πρώτοι απ' όλους τα μέλη της Επιτροπής του Λονδίνου, δίνουν χρήματα, για να αγοράσουν στο ταμπλώ του χρηματιστηρίου «Ελληνική Επανάσταση». Το φαινόμενο δεν ήταν πρωτόγνωρο. Είχε ξαναγίνει πρόσφατα σε όλες τις Επαναστάσεις της Λατινικής Αμερικής που δημιουργούσαν κράτη ανεξάρτητα από την Ισπανία και την Πορτογαλία, εξαρτημένα όμως από την Βρετανία. Οι Έλληνες απεσταλμένοι μπλέκουν και προσωπικά στα κερδοσκοπικά παιχνίδια των μελών της Επιτροπής, επειδή και οι ίδιοι εκβιάζονται, αφού κάνουν αλόγιστες σπατάλες. Έτσι

υποχρεώνονται να ικανοποιούν τα άνομα αιτήματα των μελών της Επιτροπής. Όταν οι τιμές κατέβαιναν, υποχρεώνονταν να αγοράσουν για λογαριασμό της Ελλάδας τις ομολογίες των Βρετανών σε τιμές αυξημένες. Υπήρχαν όμως και χειρότερα. Οι πεσμένες τιμές στο χρηματιστήριο έδιναν την ευκαιρία στην Επιτροπή να πιέζει τους Έλληνες απεσταλμένους να γράφουν στην Ύδρα ότι αντίπαλοι των αγαθών νησιωτών και των γενναίων Ρουμελιωτών είναι οι κακούργοι Μωραήτες. Ταυτόχρονα, πίεζαν τον Κουντουριώτη να σκοτώσει τον φυλακισμένο Κολοκοτρώνη και όποιον αντιστέκεται στην προσωρινή κυβέρνηση, ώστε να ανακτήσει κύρος η Επανάσταση και να ανεβεί πάλι η τιμή της στο Χρηματιστήριο.

Την ίδια περίοδο οι Βρετανοί συζητούσαν στην Πετρούπολη μαζί με Ρώσους, Γάλλους και Αυστριακούς. Ο τσάρος προσπαθούσε να δώσει πολιτική λύση, αλλά τη λύση που πρότεινε την απέρριπταν οι άλλοι τρεις σύμμαχοι. Την ίδια περίοδο (1824) ο Ιμπραήμ ξεκινούσε από την Αίγυπτο με τεράστιο στόλο για να καταστείλει την Επανάσταση. Καταλαμβάνει την Κρήτη, καταστρέφει την Κάσο και τα Ψαρά και μετά από μια ήττα στη ναυμαχία του Γέροντα αποβιβάζεται ανενόχλητος στην Πελοπόννησο. Πώς αντέδρασε η προσωρινή κυβέρνηση; Κατηγόρησε τους «αντάρτες», αλλά και τον Συνταγματάρχη Στάνχοπ, φίλο του Byron και συνδιαχειριστή του δανείου, ότι εξαιτίας τους δεν έγινε έγκαιρα η παραλαβή των χρημάτων κι έτσι ο Ιμπραήμ μπόρεσε να δράσει στο Αιγαίο. Το 1825 μπαίνει, οι αντίπαλοι του Κουντουριώτη βρίσκονται στην φυλακή της Ύδρας, ο Ιμπραήμ βρίσκεται στην Πελοπόννησο, ο Ανδρούτσος έχει υπογράψει συμβόλαιο θανάτου και στο Λονδίνο συμφωνείται το δεύτερο δάνειο. Αυτό που θα αποβεί καταστροφικό και στην οικονομία και στον πόλεμο.

Ας δούμε από πιο κοντά τον διχασμό που προκάλεσαν τα δάνεια. Θα μας βοηθήσουν τρία πρόσωπα που ήταν από τους πρωταγωνιστές της υπόθεσης: ο οπλαρχηγός Γκούρας, ο έμπορος Μακρυγιάννης και ο αρχιμανδρίτης Δικαίος. Και οι τρεις έλαβαν χρήματα και αξιώματα για να κινηθούν εναντίον των πολιτικών αντιπάλων της πλευράς Μαυροκορδάτου.

Ο **Γκούρας** διαμαρτύρεται στον Κουντουριώτη, πριν καλά-καλά φυλακιστεί ο Κολοκοτρώνης, επειδή έμαθε, λέει, ότι δεν θα εκτελεστούν οι συλληφθέντες και φοβάται μήπως αφεθούν ελεύθεροι και τον κυνηγήσουν: *«Ακούω ότι οι Ντεληγιανναίοι, ο Κολοκοτρώνης και άλλοι έρχονται εντού να σε γελάσουν και*

να τους συγχωρέσης, ως αθώους. ... Γέρο Κουντουριώτη ! εσύ με έβαλες εις τούτον τον χορόν ! ξέροντας ότι υπερασπίζεσαι τους νόμους και παιδεύεις τους κακούς, και ότι κυνηγάς τους κακοπατριώτας· κύτταξε καλά ! Εσύ αύριον πηγαίνεις στο νησί σου, και δεν σε μέλει ! εμένα όμως, αφού άλλην μιαν φοράν ζήση ο Κολοκοτρώνης, ο Ντεληγιάννης, ο Ζαΐμης και οι λοιποί, θα μου δώκουν το κεφάλι στο χέρι μου· δια τούτο καρτερώ να μάθω, θα παιδευθούν, θα εξορισθούν, θα χάσουν το βιός τους όσοι εκκίνησαν τον πόλεμον τούτον κατά της Διοικήσεως, δια ρέγουλάν μου. Ο κύριος Μαυροκορδάτος δίνει μαθήματα εις τους αποστάτας». Στη συνέχεια, αναλαμβάνει να συλλάβει τον μεγάλο εχθρό της κυβέρνησης, τον Οδυσσέα. Ο Ανδρούτσος θα δολοφονηθεί ενώ είναι φυλακισμένος στην Ακρόπολη της Αθήνας (1825) και η κυβέρνηση θα προσπαθήσει να εμφανίσει την δολοφονία ως ατύχημα. Ο Γκούρας θα πεθάνει στην Ακρόπολη τον επόμενο χρόνο. Δεν έχουμε άλλες μαρτυρίες από το πώς ο ίδιος ερμήνευε αυτή τη δράση του.

Ο **Μακρυγιάννης** έμεινε γνωστός ως «στρατηγός». Ο τίτλος του είναι περίεργος για έναν μη στρατιωτικό, που ασκούσε εμπόριο πριν την Επανάσταση. Ο τίτλος του *αντιστρατήγου* ήταν το μέσο της αμοιβής του για τις υπηρεσίες του στον εμφύλιο. Στα απομνημονεύματά του υποβαθμίζει την πράξη του και δεν φαίνεται να μετανιώνει. Δικαιολογεί την αρχική του στάση με την φράση *«Με το Βουλευτικόν ήταν το δίκιον και η πατρίδα. Οι άλλοι ήθελαν να ρουφάνε τα εθνικά και μάλωναν. Δεν ήξερε κανείς τι να κάμει. Ήμουν άμαθος από τέτοια»*. Στη συνέχεια, δέχεται κι ο ίδιος ότι τα προηγούμενα ήταν δικαιολογίες. Ίσως επειδή είχε τύψεις, ίσως επειδή του έγιναν κι άλλες προτάσεις που τις αρνήθηκε, αναφέρει: *«Τότε με παίρνει ο Ζαΐμης και πάμε σ' έναν οντά και μου λέγει μη φωνάζω κι ακούσουνε και οι άλλοι Ρουμελιώτες και φωνάζουν κι αυτοί. Και ν' ακολουθήσω την συντροφιά τους και να μου δώσουνε χίλια γρόσια τον μήνα μιστόν. ΄Πενήντα χιλιάδες να μου δώσετε, κρέας δια εμφύλιον πόλεμον δεν πουλώ'»*. Όμως, σε γράμμα που έστειλε το 1825 στον Κουντουριώτη έγραφε: *«Εκλαμπρότατε, να με θυμηθής όταν έλθη το δάνειον, ότι τας ελπίδας μου, μετά τον Θεόν, εις την Εκλαμπρότητά σου την έχω και μη με αφήσης περίλυπον. Παρακαλώ να με αγαπάς όπως και πρότερον»*. Λέμε ότι δεν μετάνιωσε, γιατί συνέχισε να προσφέρει έμμισθες εξωθεσμικές υπηρεσίες και στην περίοδο του Καποδίστρια, και στη περίοδο του Όθωνα. Για εκείνες τις περιόδους παραδέχεται ότι οι εμφύλιοι ήταν υποκινούμενοι και ότι τον Κολοκοτρώνη τον φυλάκισε η αντιβασιλεία για πολιτικούς λόγους.

Ο Παπαφλέσσας ήταν από τους πρωτεργάτες της Φιλικής Εταιρείας. Σχεδόν με την έναρξη του εμφυλίου γίνεται υπουργός των εσωτερικών. Όταν η πλευρά του Κολοκοτρώνη μαθαίνει ότι φεύγουν απεσταλμένοι για το δάνειο στο Λονδίνο, προσπαθεί να τους σταματήσει. Στέλνει τον πρόκριτο Περρούκα στο Λονδίνο και στην Ελβετία, για να δει τον Καποδίστρια. Ο Παπαφλέσσας γράφει στην κυβέρνηση: *«Ο Δημ. Περρούκας ... ενήργησε να σταλή εις την Ευρώπην, και ο σκοπός του είναι να κηρύξη δια των εφημερίδων ότι το νεωστί συστηθέν εκτελεστικόν είναι παράνομον, και άκυρα όλα τα παρ' αυτού εκδιδόμενα έγγραφα, και ότι το εις Λονδίνον ενεργούμενον δάνειον δεν είναι με την εγγύησιν όλου του έθνους, και να εμποδισθή· και επομένως δι' έλλειψιν χρημάτων να υπερισχύση η φατρία του, ήτις έχει βάσιν την κακοήθειαν, την αναρχίαν και του έθνους την απόλειαν. Το υπουργείον των εσωτερικών θεωρεί τα εγκλήματα ταύτα ως εσχάτην προδοσίαν»*. Αργότερα, μέσα στο 1824 ειδοποιεί την κυβέρνηση με «χαράν ψυχής» ότι *«σήμερον Κυριακή εκρότησα και δευτέραν μάχην με τους αντάρτας της Διοικήσεως Αρκαδίου, ... τους εβγάλαμεν από όλα τα ταμπούρια, τους επήραμεν το δυνατότερον χωρίον, επήραμεν τας σημαίας τους, τα άλογά τους, άρματα, του Κατσαρού την γούναν, εθανατώθη και αυτός ο ίδιος, επληγώθη ο αρχηγός του, επιάσαμεν πολλούς, από τους οποίους στέλλω δυο ζωντανούς εις την Διοίκησιν δια να λάβωσι την ποινήν των νόμων. ... Αυτού στέλλω του Μπούρα το παιδί και παρακαλώ την σ. Διοίκησιν να το τιμήση με βαθμόν ανάλογον, επειδή αυτό το σπήτι εστάθη με την Διοίκησιν και είναι όλοι αφιερωμένοι»*. Η τελευταία φράση του Παπαφλέσσα είναι συνηθισμένη στα κείμενα του εμφυλίου. Δείχνει πώς χτίστηκε το πελαταιακό κράτος, το κράτος των ημετέρων. Το Νοέμβριο δολοφονείται ο μεγαλύτερος γιος του Κολοκοτρώνη, ο Πάνος και ο γέρος του Μωρηά αποφασίζει να παραδοθεί. Ενώ ο Κολοκοτρώνης επιβιβάζεται στο καϊκι που θα τον μεταφέρει στην Ύδρα, ο Παπαφλέσσας του εύχεται ειρωνικά *«καλό ταξίδι»*, για να λάβει την απάντηση *«και στα δικά σου»*. Ο Παπαφλέσσας θα μετανοήσει και θα καταλάβει το μέγεθος του προβλήματος όταν αποβιβαστεί ο Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο. Τα γράμματά του και οι πράξεις του το αποδεικνύουν. Θα μεσολαβήσει για την απελευθέρωση των φυλακισμένων και όταν λάβει αρνητική απάντηση, θα ξεκινήσει την πορεία της αυτοθυσίας του εναντίον του Ιμπραήμ. Λίγες μέρες μετά το Μανιάκι, όλοι οι φυλακισμένοι αφέθηκαν ελεύθεροι. Στο Ναύπλιο έγινε δοξολογία και τελετή συμφιλίωσης.

1825. Ενώ ο Ιμπραήμ αρχίζει το καταστροφικό του έργο στην Πελοπόννησο, πέρα από το αγγλικό και το ρωσικό κόμμα δημιουργείται και γαλλικό. Ένας Γάλλος αξιωματικός περιδιαβαίνει την Πελοπόννησο και μαζεύει υπογραφές υπέρ ενός Γάλλου Βασιλιά. Σε αντάλλαγμα η Γαλλία θα βοηθήσει την Επανάσταση. Η γαλλική διείσδυση ξεκίνησε στον προηγούμενο χρόνο, δηλαδή μέσα στον εμφύλιο. Με την άφιξη του Ιμπραήμ έχουμε τις **δυο** αρχικές τάσεις εκφρασμένες από **τρεις** παρατάξεις: το αγγλικό κόμμα με τα δάνεια να προτείνει Άγγλο ή Γερμανό βασιλιά, το γαλλικό κόμμα με γαλλικά χρήματα και Γάλλο βασιλιά, και την Ρωσική πρόταση με τις τρεις αυτόνομες ηγεμονίες, όπως της Βλαχίας και Μολδαβίας. Η τελευταία πρόταση, αν και συμφερότερη από εδαφικής πλευράς (περιλάμβανε και την Ήπειρο και τη Θεσσαλία και Κρήτη), δεν μπορούσε να έχει υποστηρικτές, γιατί το ρωσικό κόμμα ήταν το ηττημένο. Ο Κολοκοτρώνης μόλις βγήκε απ' την φυλακή, ο Ανδρούτσος διώκεται και σε λίγο θα είναι νεκρός, ο Καραϊσκάκης γλύτωσε με τη δίκη και υποκρίνεται τον φίλο του Κουντουριώτη, ο Βαρνακιώτης έχει αδρανοποιηθεί και ο Υψηλάντης βρίσκεται στο γαλλικό κόμμα. Πέρα όμως από την έλλειψη προσώπων που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την ρωσική πρόταση, η πληγή από την ρωσική απουσία το 1821 παραμένει ανοιχτή. Η λύση θα δοθεί μέσω Ρωσίας, αλλά με καθυστέρηση. Για να ενεργοποιηθεί η Ρωσία εναντίον της Πύλης, υπογράφεται με πρωτοβουλία του Επτανησιακού παράγοντα μια αίτηση προστασίας προς την Αγγλία. Περίοπτη θέση στις υπογραφές έχει το όνομα του Κολοκοτρώνη. Τρανταχτή απουσία: ο Κουντουριώτης. Το θέμα της Επανάστασης γίνεται όλο και πιο πολύπλοκο, παραμένει όμως διεθνές. Ο Κάνινγκ λαμβάνει το έγγραφο, αλλά δεν το αξιοποιεί, γιατί ξέρει ότι αυτό θα κινητοποιήσει τη Ρωσία εναντίον της Τουρκίας. Στα τέλη του 1825 ο τσάρος είναι επιτέλους έτοιμος να δράσει, όμως πεθαίνει και το έργο του θα υλοποιήσει ο επόμενος τσάρος.

Τον Απρίλιο του **1826** υπογράφεται από τον νέο τσάρο και την Βρετανία το πρωτόκολλο της Πετρούπολης που αναγνωρίζει αυτονομία των Ελλήνων χωρίς συγκεκριμένα σύνορα. Ταυτόχρονα, πέφτει το προδομένο Μεσολόγγι. Τον Απρίλιο του **1827** δολοφονείται ο Καραϊσκάκης που είχε αναστήσει την Επανάσταση στη Ρούμελη, είχε δημιουργήσει τον πρώτο ελληνικό στρατό και κρατούσε το ηθικό ψηλά. Λίγο πριν, είχε εκλεγεί μονοπρόσωπη κυβέρνηση από την Γ' Εθνοσυνέλευση. Με πρωτοβουλία Κολοκοτρώνη-Καραϊσκάκη, η διακυβέρνηση ανατέθηκε στον Ιωάννη Καποδίστρια. Τον Ιούλιο υπογράφεται

στο Λονδίνο ένα νέο πρωτόκολλο. Επιβάλλει ανακωχή στους αντιμαχόμενους Έλληνες και Τουρκοαιγύπτιους. Τώρα πια μετέχει και η Γαλλία, άρα οι εγγυήτριες δυνάμεις γίνονται τρεις. Η Στερεά έχει περάσει στους Τούρκους. Η Πελοπόννησος παλεύει με «φωτιά και τσεκούρι». Ο Καποδίστριας γυρνάει όλη την Ευρώπη για να οργανώσει την υποστήριξη του κράτους. Οι τρεις σύμμαχοι νικούν στο Ναυαρίνο τον Οκτώβριο. Αυτό το σημείο θεωρείται ως τέλος της Επανάστασης. Όμως δεν είναι. Ο Σουλτάνος απορρίπτει την ανακωχή και η Ρωσία κηρύσσει τον πόλεμο στην Πύλη το **1828**. Ο Καποδίστριας φτάνει στο Ναύπλιο. Ανακτά την Στερεά. Παίρνει με το μέρος του προσωρινά τη Γαλλία. Η Βρετανία απομονώνεται και κάνει παραχωρήσεις στο εδαφικό υπέρ της Ελλάδας. Το **1829** ο Ρωσικός στρατός φτάνει στην Ανδριανούπολη. Η Πύλη συνθηκολογεί και δέχεται το πρωτόκολλο του Λονδίνου που είχε απορρίψει μετά το Ναυαρίνο· αναγνωρίζει δηλαδή την αυτονομία των Ελλήνων. Τη στιγμή εκείνη η Βρετανική πολιτική βρίσκεται στη δυσκολότερη στιγμή. Μη ξέροντας τι θα απαιτήσουν οι Ρώσοι από τους Τούρκους, συζητά σοβαρά το ενδεχόμενο να δοθεί η Κων/πολη στους Έλληνες. Συζητά δηλαδή ανασύσταση του Βυζαντίου (όπως το λέει) και εκείνη τη στιγμή διαφαίνεται πιθανότητα να επιτευχθεί ο στόχος του Αλ. Υψηλάντη. Όμως οι απαιτήσεις των Ρώσων δεν φτάνουν μέχρι εκεί και το θέμα παγώνει. Η Βρετανία αντεπιτίθεται. Με τη Γαλλία ως σύμμαχο, πρωτοστατεί στη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους από την Πύλη (**1830**), ώστε να περιοριστεί η επιρροή της Ρωσίας. Ακολουθεί η δολοφονία του Καποδίστρια και νέος εμφύλιος, μέχρι να έρθει ο Όθων, ο οποίος στην αρχή δεν κυβερνά. Αντί γι' αυτόν κυβερνά η αντιβασιλεία.

Είδαμε σε γενικές γραμμές τον εμφύλιο του 1824. Ακόμα και με τα δάνεια που πήραμε, θα μπορούσε να είχε τελειώσει ο πόλεμος πριν το 27, δηλαδή πριν το Ναυαρίνο. Με τα χρήματα του β' δανείου πληρώσαμε συνολικά 14 σύγχρονα πλοία στην Αγγλία και στις ΗΠΑ. Από αυτά παραλάβαμε συνολικά 4, από τα οποία ένα μόνον έφτασε πριν την πτώση του Μεσολογγίου και ένα πριν το Ναυαρίνο. Τουλάχιστον, όλοι οι ιστορικοί παραδέχονται ότι τα δάνεια δεν ωφέλησαν χρηματικά την Επανάσταση. Όμως διαφωνούν στο κατά πόσον την έβλαψαν. Τα λίγα χρήματα που έφτασαν από το πρώτο δάνειο, ξοδεύτηκαν στον εμφύλιο, το β' δάνειο υπήρξε η απόλυτη κοροϊδία. Και τα δυο, δέσμευσαν μεγάλο μέρος της γης που εγκατέλειψαν οι Τούρκοι κι αυτή η γη δεν μπορούσε άμεσα να μοιραστεί στους ακτήμονες.

Αν και η δεύτερη από τις δυο τάσεις νίκησε τελικά στον μεταξύ τους ανταγωνισμό, το κράτος που προέκυψε είχε στοιχεία και από τις δυο πλευρές. Ως «Έλληνας» διαμορφώθηκε αυτός που μιλάει ελληνικά, έχει εθνική διάσταση, συγκροτεί ένα πολιτικό έθνος. Ταυτόχρονα όμως είναι και χριστιανός, έχει και οικουμενικές αναφορές τόσο από το αρχαίο του παρελθόν, όσο και από το χριστιανικό. Οι λόγοι που επικράτησε αυτή η κατάσταση είναι δυο: πρώτος λόγος είναι ότι το κράτος έχτισε μια σχετικώς συμβιβαστική ιστορία, όπου κάποια σημεία αλλάχτηκαν, άλλα κόπηκαν ή στρογγυλεύτηκαν. Ο δεύτερος είναι ότι το ιστορικό ένστικτο και η προφορική παράδοση διέσωσαν και μια αίσθηση του υπαρκτού, αν και ανεξήγητου, αν και απόντος από την ιστορία. Ένα παράδειγμα: μια Επανάσταση που προετοιμάστηκε στο έδαφος της Ρωσικής αυτοκρατορίας, με την Ρωσία να δηλώνει ουδετερότητα κατά την κήρυξη της Επανάστασης και με τον αρχηγό της, τον Υψηλάντη να εγκλωβίζεται και τελικά να λιώνει συκοφαντημένος, επί έξι και πλέον χρόνια στην αυστριακή φυλακή, μας παραπέμπει στο μυστήριο της Εταιρείας των Φιλικών και της «αοράτου Αρχής». Μάθαμε ότι η Εταιρεία δημιουργήθηκε στην Οδησό από τρεις ή τέσσερις ανώνυμους μικροέμπορους. Σήμερα μπορούμε με άνεση να αποδείξουμε ότι δεν ήταν έτσι. Η κρατική ιστορία έπρεπε να κρύψει οπωσδήποτε τον στόχο της Επανάστασης και τον ρόλο του Καποδίστρια: ως ένα σημείο, αυτό γινότανε και από τον ίδιο. Έπρεπε ταυτόχρονα να κρατήσει το κράτος σε συνοχή. Το Ελληνικό έθνος, αν και «εθνικό» στα χαρτιά, στην πράξη παρέμενε σε μεγάλο βαθμό αυτό που πάντα ήταν: «διεθνικό». Στη φάση που σήμερα βρισκόμαστε, έχουμε ανάγκη αποσαφήνισης του παρελθόντος. Όμως, η ίδια η ιστορία διδάσκει ότι αυτό πρέπει να γίνει με προσοχή. Η Επανάσταση ως ένα βαθμό, κρίθηκε αρνητικά για όλους, επειδή η **φιλία**, δηλαδή η **αδελφότητα** που προώθησε η Εταιρεία, δεν κατάφερε να ενώσει όσο έπρεπε. Κι αν για κάποιους οι πειρασμοί στάθηκαν μοιραίοι, αυτοί δεν πρέπει να είναι μόνον οι αποδιοπομπαίοι τράγοι της ιστορίας. Αν μέχρι σήμερα υπάρχουν εσφαλμένα παραδείγματα του «εγώ» και του «εμείς», αυτά μπορούν να διορθωθούν χωρίς νέο διχασμό. Αν ο Καποδίστριας μπορούσε άμεσα να στήσει δικαστήρια για το θέμα των δανείων, δεν το έκανε κι αυτό πρέπει να μας προβληματίσει. Δεν το έκανε, όχι μόνο γιατί ο καιρός δεν το επέτρεπε. Μάλλον έκρινε ότι δεν θα ωφελούσε καθόλου. Το 1826 το θέμα των ελληνικών δανείων είχε γίνει εσωτερικό θέμα της Αγγλίας, αφού πολλοί Άγγλοι έχασαν τα χρήματά τους. Οι έρευνες δεν έφεραν κάποιο αποτέλεσμα.

Περίπου το ίδιο έγινε και στην Ελλάδα επί Όθωνα, όταν διερευνήθηκε μόνον η διασπάθιση των χρημάτων και όχι το πολιτικό ζήτημα που τα δάνεια γεννούσαν. Αν η Επανάσταση μας δείχνει κάτι πολύτιμο, πέρα από το θέμα του ηρωισμού, αυτό είναι η αιτία εμφάνισης του ηρωισμού. Δεν υπομένει κανείς το κρύο, την δίψα, την πείνα, τα βασανιστήρια, τον απόλυτο εξευτελισμό της ανθρώπινης ύπαρξης όταν η γυναίκα και το παιδί του πουλιούνται στα σκλαβοπάζαρα, μόνο και μόνο για να αποκτήσει εξουσία ή περισσότερα υλικά αγαθά. Σήμερα που το εθνικό κράτος κατεδαφίζεται, που η «κοσμοπολιτική» ταυτότητα και ο «ευρωπαίος πολίτης» προβάλλονται, που οι Έλληνες κατηγορούνται ως «εθνιστές» ή «αντιευρωπαϊστές» και που υφίστανται ό,τι ο Βαρνακιώτης, ο Καραϊσκάκης, ο Κολοκοτρώνης, έχουμε ανάγκη να δούμε τι υπερασπίστηκαν όλοι αυτοί, όπως και ποια «εθνικότητα» είχαν και ο Βαρβάκης, και ο Υψηλάντης, και ο Καποδίστριας. Παρά τους διαχρονικούς τόνους ψεμάτων και λάσπης, εύκολα θα διαπιστώσουμε ότι οι Έλληνες στα διεθνή γεγονότα ήταν πάντα μεγάλοι και ήρωες. Πάντα υπερασπίζονταν την ανθρώπινη μεγαλοσύνη, επειδή τέτοια ήταν η ταυτότητά τους. Με το προφορικό ή το «εθνικό» (στην πραγματικότητα πολυεθνικό) 21 μεγάλωσαν γενιές και γενιές. Το 1821 ενέπνευσε και οδήγησε τους Έλληνες στο έπος του 1940. Ο Παλαμάς μας προέτρεψε να μεθύσουμε με το «αθάνατο κρασί του 21». Είναι το μόνο μεθύσι που δεν βλάπτει τους Έλληνες, αλλά τους ωφελεί. Το μόνο μεθύσι που τους κρατά αρκετά νηφάλιους ώστε να μην ανταλλάσσουν τον πολιτισμό τους για λίγο μέταλλο ή για την εφήμερη δόξα.

Στέργιος Ζυγούρας

* Αν σήμερα ξενίζει λίγο το ότι υπήρχαν Επαναστάτες που όριζαν την Μακεδονική νίκη του Φιλίππου ως το τέλος του Ελληνισμού (ελληνικού κράτους), θα πρέπει να ξέρουμε ότι η άποψη αυτή ήταν κοινός τόπος για ένα μεγάλο τμήμα της δυτικής ιστοριογραφίας. Θα πρέπει επίσης να θυμηθούμε ότι οι διαπραγματεύσεις της Ελλάδος για ένταξη στην ΕΟΚ ξεκίνησαν το 1953 και η ένταξη της χώρας στην τότε Ε.Ε. έγινε από τον Κ. Καραμανλή, ο οποίος υιοθετούσε την άποψη πως οι Έλληνες ήταν υπόδουλοι στους Ρωμαίους, στους Βυζαντινούς, στους Οθωμανούς. Ήταν μια φράση που ξεκινούσε από τη Δύση. Στηριζόταν στην διαχρονική αντιπαλότητα δυτικού και ανατολικού κόσμου που εκφράστηκε ως αντιπαράθεση του δυτικού χριστιανισμού με τον ανατολικό.